

BİTKİLER OKULU'NA EKO-PEDAGOJİK BİR YAKLAŞIM

Zeki Taştan

■ Çocuk edebiyatı, geleneksel olarak doğayı insanın gelişimine sunulmuş bir fon, didaktik bir dekor ya da insani duyguların yansıtıldığı bir ayna olarak konumlandırma eğilimindedir. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın *Bitkiler Okulu* eseri ise bu insan-merkezli gelenekle birlikte doğayı bir “nesne” olmaktan çıkarıp kendi hukukuna, hiyerarşisine, estetik algısına ve eğitim sistemine sahip bir özne olarak kurgulayan özgün bir metindir.

Dağlarca, bitkileri “sıralara yerleşen”, “isimlerine kızan”, “giyim yarışmaları düzenleyen” ve “Güneş Öğretmen” rehberliğinde kendi ontolojik süreçlerini tamamlayan politik ve bilinçli varlıklar olarak yeniden inşa eder. Böylece metin, basit bir çocuk kitabı olmanın ötesine geçerek “bitki öznelliği” üzerine kurulu bir nitelik kazanır. Eser, geleneksel okul yapısını doğa temelli bir düzleme taşır. Burada bitkiler öğrenci topluluğunu, Güneş ise onların gelişimini gözetken başöğretmen rolünü üstlenir. Mekân, ağaçların ve toprak altı/üstü yaşamın iç içe geçtiği canlı bir eğitim alanı; zaman ise mekanik saatlerden bağımsız, tohumdan fidana, çiçekten meyveye uzanan döngüsel ve mevsimsel bir akıştır.

Dağlarca'nın doğa ve bitkilerle ilişkisi, sadece *Bitkiler Okulu* ile sınırlı değildir. Şair, tabiatı insanın varoluşsal serüveni, manevi gelişimi ve korunması gereken bir zenginlikler bütünü görür. Doğadaki her unsura bir ruh ve anlam yükler. Bitkilerin toprakla bağını, insanın köklerine dönüş arzusuna özdeşleştirir. Bu sayede doğa hem bir huzur limanı hem de varlığın özüne dair felsefi sorgulamaların aynası hâline gelir (Şimşek, 2025; Yeşilyurt, 2010).

Bitkiler Okulu'nun temel mesajı, insanın doğayla kurduğu ilişkiyi “tüketici” pozisyonundan “paydaş” konumuna dönüştürmektir. Dağlarca, ekolojik aidiyet bilinci aşlamayı hedefler. Okuru, doğayı an-

lamak için önce onun dilini -renklerini, kokularını, mevsimlerin değişimini öğrenmeye davet eder. Bitkilerin kendi içindeki eğitim sistemi, aynı zamanda yaşamın sürekliliğine duyulan derin saygının ifadesidir.

Elinizdeki çalışma, *Bitkiler Okulu*'nu eko-pedagojik bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşımda geleneksel eğitimin doğadan kopuk, insan-merkezci ve tahakküm odaklı yapısı yerine eleştirel bir pedagojik yaklaşımı tercih edeceğiz. Eko-pedagoji olarak asıl bakış açımız, eğitimi salt bilgi aktarımı olmaktan çıkarıp insanın doğayla kurduğu ilişki etrafında yorumlamaktır. “Doğa hakkında öğrenmek” yerine Dağlarca’nın yaptığı gibi “doğayla birlikte öğrenmeyi” hedefleyeceğiz. Dağlarca’nın doğayı pasif bir kaynak değil, aktif bir öğretmen ve ortak olarak konumlandırması perspektifi, bu açıdan insan merkezli dünya görüşünü sorgular ve yaşam-merkezci bir ontolojiyi benimser. Eğitim sürecini, ekolojik okuryazarlık, empati, sürdürülebilirlik, toplumsal adalet ve eleştirel farkındalık gibi boyutlarla bütünleştirir. Modern eğitim sistemlerinin insanı doğadan koparan, onu çevresine hükmeden bir “tüketici” olarak biçimlendirdiği günümüzde, eko-pedagoji radikal bir alternatif sunar: İnsan, doğaya “egemen” değil, onunla uyumlu bir parça olarak yeniden tanımlanır. Paulo Freire’in eleştirel pedagojisinden beslenen eko-pedagojik yaklaşım,¹ eğitimi sadece insan topluluklarına yönelik bir formasyon değil, yeryüzünün tüm paydaşlarıyla kurulan etik ve politik bir ilişki biçimi olarak tanımlar (Kahn, 2010). “*Yerken değil, eğitilerek var olma*” anlayışı, bu dönüşümün özünü oluşturur:

Yerken eğitirler bizi

Kelebek oluruz

Kuş oluruz

Tavşan oluruz

Balık oluruz

Fil oluruz

Yerken eğitirler bizi

İnsan oluruz (Dağlarca: 1995)

Fazıl Hüsni Dağlarca’nın kitabın arka kapağındaki dizeleri, çocuk edebiyatında sıklıkla karşımıza çıkan masum ve didaktik görünümünün ardında keskin bir ironi barındırır. Şair “*Yerken eğitirler bizi*” dizesindeki tekrarlar çocukların doğayı tanıma bahanesiyle aslında sistemin kalıplarına sokularak tüketilmesini ve evcilleştirilmesini eleştirir. Hayvan formlarından geçilerek varılan “İnsan oluruz” noktası, modern insanın doğadaki saf özünden kopararak sistemin istediği yabancılaştırmış bir bireye dönüştürülmesinin eleştirel bir ifadesidir.

Dağlarca’nın *Bitkiler Okulu*’nda işaret ettiği “bitkilerin konuşan ve duyumsayan varlıklar olduğu” hususu, günümüzün yaşam-merkezli teorileriyle güçlü bir örtüşme gösterir. Bu inceleme, *Bitkiler Okulu*’nun bitkilerin “sessizliğinin”

¹ “Eko-pedagoji”, <https://en.wikipedia.org/wiki/Ecopedagogy>.

aslında bir yokluk değil, insanın henüz duymayı öğrenmediği bir “bilgi dili” olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Aşağıdaki bölümlerde, bu şiirsel pedagojinin sınıfsal mekânları biyosferin derinliğine nasıl taşıdığı; bitkilerin adları, hakları ve estetikleriyle nasıl özneleştiği, Dağlarca’nın kurgusundan hareketle adım adım irdelenecektir.

Bir Varoluş ve Eğitim Dili Olarak Su: “Bitkiler Okulu”nda Ekolojik Paydaşlık

Dünya, uzun zamandır insan merkezli bir kurgu içerisinde tanımlanmakta; insanın biyolojik ve sosyolojik ihtiyaçları, gezegenin geri kalan tüm varlıklarını çevreleyen bir “sınır” olarak görülmektedir. Bu algı biçimi, dünyayı yalnızca insanların “sahibi” olduğu veya “tüketici” sıfatıyla varlık gösterdiği mekanik bir alan düzeyine indirgemıştır. Günümüzde yaşanan çevresel felaketlerin, kuraklığın ve küresel su krizinin ekolojik dengeyi derinden sarstığı düşünüldüğünde, suyun yaşamın en hayati ve en kırılgan unsuru olarak merkeze alınması büyük önem taşımaktadır. Fazıl Hüsnü Dağlarca, *Bitkiler Okulu*’nda ilk öğrenilen kavramlar zincirini su ile başlatması bu açıdan bilinçli ve anlamlıdır. Su, sadece biyolojik bir madde değil; varoluşun başlangıcı, sürekliliği ve tükenişinin de simgesidir. Oysa bitkiler, yerkürenin soluk boruları ve yaşamın temel mimarları olarak, sessiz bir varoluşun çok ötesinde, kompleks bir dilin ve temsilin sahibidirler.

İlk Öğretilen

Sudur işte

Bize ilk öğretilen

Yağmur damlasından sellere dek

Dörtte üçünü kaplarmış

Yeryüzünün

Nasıl kaplamasın bizi

Yaşamının onunla başladığını

Onunla sürüp gittiğini

Görürüz gösteririz bu okulda (Dağlarca, 1995: 10)

Su, yaşamın hem maddi hem varoluşsal temelidir. Burada su, “yağmur damlasından sellere dek” uzanan akışkan bir bütün olarak sunulurken, yeryüzünün dörtte üçünü kapladığı gerçeği üzerinden evrensel bir kapsayıcılığa işaret eder. Bu betimleme, suyu pasif bir öge olmaktan çıkarıp, “yaşamının onunla başladığını/onunla sürüp gittiğini” vurgulayarak güçlü bir döngüsel metafora dönüştürür. Su, bitkilerin, çocukların ve tüm canlılığın ortak kaynağı, besleyicisi ve öğretmeni hâline gelir. Yaşamın ilk halkası olarak hem bilimsel bilgiyi hem duygusal aidiyeti birleştirir. Su hem varoluşsal temel (yaşamın kaynağı ve döngüsü), hem pedagojik bir araç (öğrenme ve öğretme metaforu), hem de aidiyet ve empati yaratıcısıdır (bitki-insan ortaklığı). Şair burada bilgi aktarımını akışkan ve doğal bir sürece benzetir. Suyun devinimi gibi öğrenme

de damladan sele, bireyselden evrensele doğru ilerler. Çocuk ve bitki, su sayesinde hem öğrenen hem öğreten konumuna yükselir. Suyun kapsayıcılığı üzerinden empati ve aidiyet duygusu gelişir. Çocuk, su ile doğanın bir parçası olduğunu hissederek çevre bilincine adım atar.

Dağlarca'nın "su"yu ilk kavram olarak seçmesi, pedagojik stratejisinin temelini oluşturur: Eğitim, soyut kurallardan önce doğanın somut döngüsünden başlamalıdır. Bu metafor, kitabın ilerleyen kavramlarında (yeşil, toprak, bitki-insan ilişkisi) üzerine inşa edilen bir temel taş görevi görür ve *Bitkiler Okulu*'nu salt bir şiir kitabından öte, doğa temelli bir öğrenme modeline dönüştürür. Su, böylece hem bilgi kaynağı hem de sevginin ve paylaşımın pedagojik vasıtası olur.

Bitki Öznelliği: Toprakla Kurulan Benlik ve Hiyerarşi

Dağlarca'nın şiirlerinde bitkiler, ekosistemin sessiz figüranları olmaktan çıkarak kendilerine has bir "bireysellik" geliştirirler. *Bitkiler Okulu*'ndaki her bir bitki, sadece biyolojik bir tür değil; arzuları, estetik kaygıları ve sosyal çatışmaları olan birer öznedir. Bu okulda "su"dan sonra öğretilen ikinci şey ise "yeşil"dir:

*Yeşildir
Öğretilenlerin ikincisi
Yeşille anlaşılırmış ancak
Tadı toprağın
Kuş olurmuş yeşil
Yeraltındaki sıkıntıdan
Yeşilin annesiymiş çöllerde bile toprak
Yeşille gerçekleştirmiş
Bütün çabası
Gücü
Toprağın (Dağlarca, 1995: 11)*

Dağlarca'nın bu şiiri, bitkileri geleneksel dekoratif unsurlar olmaktan çıkarıp güçlü öznelere dönüştürür. *Bitkiler Okulu*'nda her bitki biyolojik bir tür olmanın ötesinde arzuları estetik duyarlılıkları ve hatta sosyal çatışmaları olan bireysel varlıklar olarak resmedilir. Bu yaklaşım insan merkezci bakış açısını kırarak doğadaki varlıklara kendi içkin değerlerini ve yaşam iradelerini tanır.

Şiirde "su"dan hemen sonra ikinci dersin yeşil olması anlamlıdır. Yeşil, toprağın tadıyla anlaşılır, yeraltındaki sıkıntılardan kuşa dönüşür ve çöllerde bile toprağın annesi olur. Bu imgeler bitki ile toprak arasındaki derin karşılıklı bağımlılığı ve dönüşümü vurgular. Yeşil, toprağın bütün çabasını ve gücünü gerçekleştiren canlı bir ifade hâline gelir. Böylelikle şiir, kök-toprak-yeşil ilişkisini bir varoluş döngüsü olarak sunar ve okura doğanın dinamik bir ortaklık olduğunu hissettirir. Eko-pedagoji açısından bu metin öğrenmeyi insan dışı varlıkların perspektifine taşır. Çocuklara bitkileri pasif nesneler değil öznel

olarak görmeyi öğretir ve empati ile ekolojik okuryazarlığı geliştirir. Dağlarca'nın yalın dili sayesinde doğayla kurulan bu benlik ilişkisi sürdürülebilir bir dünya bilincinin temelini atar.

Bitkilerin kendilerini fiziksel özellikleriyle tanımlamaları onların bir “öz-imge” sahibi olduklarını kanıtlar. Yeşilin toprakla kurduğu derin bağın ardından Dağlarca bireysel bitkilerin estetik farkındalığını da öne çıkarır. Bu geçişte patlıcan şiiri güzel bir örnektir çünkü genel yeşil-toprak döngüsünden tek bir bitkinin kendine özgü gururuna ve estetik bilincine iner.

*Övünüyordu patlıcan
Üstünü parlatırken güneşte*

*Kimde var diyordu
Böyle kadife gibilik* (Dağlarca, 1995: 20).

Patlıcan burada nesne olmaktan çıkıp bir “estetik özne”ye dönüşür. Toprak altının güzelliğini taşıyarak, güzelliğin sadece yüzeyde değil, köklerden gelen bir derinlikte olduğunu deklare eder. Bu durum, bitkilerin biyolojik süreçlerinin ötesinde, kendi “varoluş tarzlarını” önemsediklerini gösterir.

Bitkilerin politik kimliği, “isim” ve “giyim” üzerinden de kurulur. Kuşkonmaz'ın kendisine “kuşkonmaz” denilmesine olan sert itirazı, bitkinin kendi kimliğini tanımlama yetkisini insan elinden geri almasıdır:

Adına Kızan
*Dedi ki kuşkonmaz
Düşte kımıldar gibi
Çok kızıyorum
Adımı böyle koyanlara ben
Ya kuşlar duyarsa bunu
Ya
Bile bile konmazsa bana* (Dağlarca, 1995: 23).

Bu dizeler, bitkinin insan tarafından konulan ismin yarattığı dışlayıcı politikayı kavradığını ve buna karşı bir özgürlük alanı talep ettiğini gösterir. Benzer şekilde, “Bitkiler Arası Giyim Yarışması” (Dağlarca, 1995: 36) sahnesi, doğadaki çeşitliliğin bir “gösteri” değil, varoluşun kendisi olduğunu vurgular. “Açık Öğretimdekilere Övgü” şiirinde insan ve ağaç karşı karşıya gelir:

*Bir üstünlüğü var ağaçların
Geceyi de gündüzü de
Görürler insanlardan daha çabuk
Ağaçların bir üstünlüğü var
Yaşlarındaki tadı
Daha çok yaşarlar insanlardan* (Dağlarca, 1995: 60)

Dağlarca'nın ağaçları insanla mukayese ederken kullandığı “üstünlük” kavramı, insan merkezli hiyerarşiyi ortadan kaldıran ontolojik bir meydan okumadır. İnsan, genellikle doğa üzerindeki tahakkümünü “akıl” veya “hız” üzerinden temellendirirken; şair, ağaçların “geceyi de gündüzü de/insanlardan daha çabuk” görmesi üzerinden, boyut ve zamanı kavrayış biçiminde ağaçların daha avantajlı bir açığa sahip olduğunu savunur.

Ağaçların insanı geride bıraktığı nokta, sadece biyolojik bir ömür süresi değil, yaşamın “niteliği” üzerinedir. İnsan, dünyayı anlamlandırmak için sürekli bir koşuşturma ve kategorize etme çabası içerisindeyken; ağaçlar, zamana ve doğaya tam bir teslimiyetle kök salarak yaşamın özünü “tatmaktadırlar”. Dağlarca'nın dizeleri, ağaçların yaş aldıkça bilgeliğe evrildiğini, insanın ise yaş aldıkça dünyadan koptuğunu sezdirenen bir zıtlığı bünyesinde barındırır. İnsanın modern dünyada “daha çabuk” tükettiği ömür, ağaçlarda “daha çabuk” anlaşılan ve derinleştirilen bir hakikate dönüşmektedir.

Soğan'ın öğretmenini yerini alması ve bir “düşünce yuvarlağı” olarak “baş olması” ise bitkiler dünyasında da bir entelektüel hiyerarşinin devam ettiğini ortaya koyar:

Soğan

Öğretmen gelmedi mi?

Soğan gider oturur onun yerine yaşı katmer katmer.

Bakarken hepimize birden o

Gürültü birdenbire durur da

Duyurur

Yeşil yeşil büyüdüğümüz

Kimse karşı gelemmez

Bilir çünkü soğanın bir baş olduğunu

Soğanın bir düşünce yuvarlağı olduğunu

Bilir çünkü bütün bitkiler (Dağlarca, 1995: 26).

Dağlarca'nın bu dizeleri, *Bitkiler Okulu*'ndaki hiyerarşiyi “insan merkezli” bir otoriteden “doğal ve entelektüel bir yetkinliğe” taşıyan pasajlardan biridir. Soğanın sadece bir sebze değil, bir “baş” ve “düşünce yuvarlağı” olarak konumlandırılması, bitkiler dünyasının kendi ontolojik ve epistemolojik yasalarına sahip olduğunun en güçlü kanıtıdır.

Geleneksel eğitimde öğretmen, dışarıdan gelen ve bilgi aktaran bir otoritedir. Ancak Dağlarca'nın kurgusunda öğretmen gelmediğinde boşluğu Soğan doldurur. Burada Soğan, “yaşı katmer katmer” ifadesiyle zamanı, deneyimi ve yaşanmışlığı temsil eder. Soğanın katmanları, aynı zamanda bilginin birikimli doğasını imler. Yani bilgelik, dışarıdan alınan değil, zamanla “katmerlenen” bir süreçtir. Soğan'ın öğretmenini yerine geçmesi, eğitimin bir “makam” değil, bir “bilgelik” olduğunu gösterir.

Soğanın “düşünce yuvarlağı” olarak tanımlanması, bitkilerin sessizliğini kırar ve onlara bir “düşünce alanı” atfeder. Yuvarlaklık formu, burada bütünlüğü ve kendi içine dönüşü temsil eder. Soğan, bir düşünce merkezi olarak sadece bilgiyi taşımaz; aynı zamanda bitkilerin “yeşil yeşil büyüme” süreçlerini yönetir. Gürültünün soğana bakınca durması, onun yaydığı o sessiz ve derin ağırlıkla ilgilidir. Bu, sadece bir bitkinin değil, felsefenin ve düşüncenin, gürültülü (insani) dünyanın karşısındaki vakur duruşudur.

“Soğanın bir baş olduğu” ifadesi, hem biyolojik bir tanımlama (soğanın başı) hem de bitkiler dünyasındaki “liderlik/rehberlik” statüsüne bir göndermedir. Burada “baş”, yöneten değil, “düşünen” anlamında kullanılır. Bütün bitkilerin bunu “bilmesi” ve buna “kimsenin karşı gelememesi”, bitkiler dünyasında güce değil, derinliğe ve tefekküre dayalı bir kabulün (hukukun) işlediğini gösterir. Bu durum, insanın doğayı “sınıflandırma” çabasını boşa çıkarır; çünkü insan soğanı sadece bir besin maddesi olarak “baş” diye nitelerken, bitkiler dünyası onu bir “düşünce merkezi” olarak taçlandırır.

Dağlarca burada insanın nesneleştirici bakışına dikkat çeker. İnsan için soğan, mutfaktaki bir malzemedir ancak Dağlarca’nın gözünde o, toprağın derinliklerinden gelen bir “değer”dir. İnsan, doğayı kendi faydasına göre etiketleyerek anlamaya çalışırken; bitkiler, toprağın onlara verdiği o kadim, organik ve sezgisel anlamla birbirlerini tanımlarlar. Bu, bitkilerin “kendi kendilerine yettiği” ve “kendi hakuklarını kendilerinin koyduğu” özerk bir evrenin ilanıdır. Çocuk da soğanı “mutfaklık” bir malzeme olarak değil, hayatı ve anlamı olan bir bilgi olarak anlamlandırır.

Bitkiler Okulu’nun hiyerarşisi, sadece mekânsal değil, aynı zamanda zamansaldır. Okulun küçük öğrencileri olan sebzeler (roka, nane, salatalık) günlük ve mevsimlik bir döngü içinde yaşarken; ağaçlar ve ormanlar, bitkiler dünyasının “hafızasını” ve “kıdemli aklını” temsil eder. Dağlarca, ormanı basit bir ağaç topluluğu olarak değil, yaşayan bir arşiv ve otorite merkezi olarak kurular. Ormanlar, eğitimin en ileri aşamasıdır. Şair, ormanların bitkiler dünyasındaki statüsünü şu dizelerle pekiştirir:

*Ormanlar
En yüksek
En büyük katı
Bitkilerdeki eğitimin
Yuva yapmıştır
Dallarındaki kuşlar
Barınmıştır
Gölgelerinde
Köklerinde
Nice hayvanlar nice böcekler
Binlerce yıl (Dağlarca, 1995: 42).*

Dağlarca, *Bitkiler Okulu*'ndaki eğitim modelini ormanlar üzerinden en üst aşamaya taşıyarak, doğanın “kıdemli aklını” ve “tarihsel hafızasını” mekânsal bir hiyerarşide somutlaştırır. Şairin ormanı “en yüksek” ve “en büyük kat” olarak tanımlaması, sadece fiziksel bir boyuta değil, bilginin ve varoluşun en yetkin seviyesine işaret eder. Sebzelerin mevsimlik ve kısa ömürlü döngüsü karşısında orman, binlerce yıla yayılan bir “derin zaman” bilincini temsil eder. Bu hiyerarşide orman, artık bir derslik değil, canlı bir kütüphane ve otorite merkezidir. Burada eğitim, anlık bir bilgi aktarımından ziyade, kadim bir varoluşun kuşaktan kuşağa aktarılan bilgeliği hâline gelir.

Ormanın “yuva yapan” ve “barındıran” yapısı, Dağlarca'nın ekolojik görüşünün merkezindeki merhamet ve koruyuculuk ilkelerini yansıtır. Dizelerde vurgulanan kuşlar, böcekler ve köklerde yaşayan canlılar, ormanın sadece kendisi için var olmadığını, aksine biyosferin tüm üyeleri için yaşamı mümkün kılan kapsayıcı bir “yurt” olduğunu kanıtlar. Dağlarca, ormanı cansız bir varlık kümesi olarak değil, binlerce yıldır süregelen “hayat ağacı” metaforu üzerinden, diğer tüm canlılara yaşam alanı sunan bir anaç figür olarak kurgular. Bu yaklaşım, doğayı “tüketilecek bir kaynak” olarak gören insan merkezli bakış açısına karşı, doğayı “yaşamı sürdüren bir koruyucu” olarak yücelten bir karşı duruştur.

“Binlerce yıl” ifadesi, ormanın sadece mekânsal bir genişlik değil, zamansal bir süreklilik arz ettiğini vurgular. Dağlarca burada, ormanın tarihsel belleğini, insan ömrünü aşan bir sabırla birleştirir. İnsan, kendi kısa ömrü içerisinde doğayı yönetmeye çalışırken; ormanlar, sessizce ve dirençle varlığını sürdürerek aslında insanın en büyük öğretmeni hâline gelir. Şair, ormanı bir “arşiv” olarak kurgularken, doğanın kendi tarihini bizzat dalları, kökleri ve gölgesi üzerinden yazdığını, insanın ise ancak bu “katı” dâhil olduğunda gerçek bir doğa eğitimi alabileceğini hatırlatır.

Bu dizeler, *Bitkiler Okulu*'nun sadece biyolojik bir sınıflandırma değil, derin bir eko-pedagojik sistem olduğunu doğrular. Ormanlar, bitkiler dünyasının “en büyük katı” olarak, doğadaki karşılıklı yardımlaşmayı ve yaşamın kolektif devamlılığını bir “müfredat” gibi sunar. Dağlarca, ormanın bu koruyucu ve bilge kimliğini vurgulayarak, okuru insanın doğa üzerindeki tahakkümcü pozisyonundan çıkarıp, doğanın sunduğu bu kadim ve kapsayıcı koruyuculuğa saygı duyan birer “öğrenci” olmaya davet eder. Dağlarca'ya göre yaşlı ağaçlar, sadece fotosentez yapan varlıklar değil, aynı zamanda iklimsel ve hidrolojik sistemin yöneticileridir:

“Fidanlar inanmaz ya/Yaşlı ağaçlar bilir/Bütün dereleri/Irmakları/Göllerini/Deniz kıyılarını/Bütün yağmurlarımızı yağdıranın/Yağdırmayanın/Yönetenin/Ormanlar olduğunu” (Dağlarca, 1995: 43)

Dağlarca, “kadim orman” kavramını şiirsel bir dille işleyerek, yaşlı ağaçları ekosistemin sadece fiziksel birer parçası değil, aynı zamanda iklimin ve su döngüsünün “yöneticileri” olarak kurgular. Şair, bu dizelerle ağaçların zaman

içerisindeki birikimlerini ve tecrübelerini, yağmurun oluşumundan su yollarının yönetimine kadar uzanan evrensel bir sorumlulukla özdeşleştirir. “Yaşlı ağaçlar bilir” ifadesi, ormanın köklerinde saklı olan o kadim bilgeliğe ve doğanın döngüsel işleyişindeki “üst akla” doğrudan bir referanstır.

Fidanların bu büyük hakikate olan şüphesi ile yaşlı ağaçların “bilen” konumu arasındaki gerilim, orman içindeki kuşaklar arası bilgi aktarımını ve tecrübenin önemini vurgular. Dağlarca’nın ormanı sadece bir bitki topluluğu değil, bir “yönetim merkezi” gibi sunması, ekolojinin karmaşık sistemini çocuk zihninin kolayca kavrayabileceği bir metafora dönüştürür. Bu bakış açısı, ormanı “yağmurları yağdıran” veya “yöneten” bir otorite olarak konumlandırarak, doğanın kendi içindeki o hassas dengenin koruyucusu olduğunu savunur.

Böylece ormanlar, insanın doğaya “hükmetme” çabasına karşı, doğanın kendi kendine yeten, hafızalı ve bilgili bir organizma olduğunu kanıtlayan bir “kıdemli akıl” timsaline dönüşür. Dağlarca’nın bu dizeleri, ağaçları statik birer dekor olmaktan çıkarıp, ekosistemin varlığını borçlu olduğu “görünmez yöneticiler” statüsüne yükselterek, ormanlara duyulması gereken derin saygının altını çizer.

İletişim, Dil ve Merhamet: Güneş Öğretmen’in Müfredatı

Dağlarca’nın kurguladığı okulda müfredat, matematiksel veya ezberci değil, duyuşsal ve ontolojiktir. Öğretilen üçüncü şey “koku”dur. Bitkilerin “ilk öğretilen” olarak suyu, yeşili ve kokuyu benimsemesi onların çevreleriyle kurdukları biyokimyasal etkileşimi şiirsel bir dille kodlar. Bitkilerin yaydığı kokular, sadece savunma veya çekim araçları değil, aynı zamanda birbirleriyle ve evrenle konuştukları bir dildir. Şair bu durumu şöyle ifade eder:

Üçüncüsü

Kokudur

Üçüncü öğretilen bu okulda

Söylemeye çalışır bizi

Yeryüzüne gökyüzüne

Kokularımız tek tek

Bin bir kokusu...

Bin bir anlamı varmış

Neler neler söylemiş

Üstümüzdeki boyalar anlayana

Bütün insanlara

Hayvanlara

Ayrı ayrı

Duyururmuş

Tâ içimizdekileri

*Hep bizim olan hep görünmeyen
Kokularımız* (Dağlarca, 1995: 12)

Dağlarca, *Bitkiler Okulu* içerisinde kokuyu sadece biyolojik bir salgı veya rastgele bir doğa olayı olmaktan çıkarıp, bitkilerin evrenle kurduğu en temel semiyotik göstergelerden biri, yani bir “dil” olarak konumlandırır. Şiirin dizelerinde “Üçüncü öğretilen” olarak vurgulanan koku, bitkinin dış dünyaya yönelik bir beyanı, hatta kendi öz varlığını dışa vurma biçimidir. Burada koku, bir bitkinin sadece “ne olduğunu” değil, aynı zamanda “ne hissettiğini” ve “neye ihtiyaç duyduğunu” yansıtan şifreli bir mesajdır. Şair, “neler neler söylemiş” ifadesiyle, bitkilerin sahip olduğu bu sessiz dilin ne kadar engin ve derin bir bilgi potansiyeli taşıdığına dikkat çekerken okuru bu sessizliğin ardındaki anlam evrenini keşfetmeye davet eder.

Kokunun “yeryüzüne gökyüzüne” doğru yönelmesi ve “tâ içimizdekileri” duyurması, bitkilerin kendi sınırlı alanlarında hapsedilmediklerini, aksine sürekli bir iletişim akışı içinde olduklarını gösterir. Dağlarca’nın dizelerinde vurgulanan “bin bir kokusu... bin bir anlamı varmış” ifadesi, doğanın karmaşıklığını ve zenginliğini ifade eden ontolojik bir tespittir. Bitkiler, kokuları aracılığıyla insana ve hayvana kendi içsel dünyalarını, varoluşsal sancılarını veya varlıklarını duyurarak, ekosistemin diğer paydaşlarıyla bir “merhamet ve tanışıklık” ilişkisi kurarlar. Bu, şairin doğayı “anlayana” bir mesaj olarak kurguladığı, bitkinin kokusunu bir “anlam taşıyıcısı” hâline getirdiği derinlikli bir ekolojik iletişim modelidir.

Dağlarca’nın sezgisi, bitkiyi sadece pasif bir canlı olarak değil, çevresindeki tüm varlıklarla “konuşan”, bilgi alışverişinde bulunan ve bir okulun müfredatını “kendi dilinde” uygulayan aktif bir özne olarak resmeder. Dolayısıyla bu dizeler, insanın doğayı “sessiz” ve “anlamsız” bir varlıklar bütünü olarak gören kaba algısını yıkararak, doğanın kendi içindeki bu gürültülü ve anlamlı “konuşma” yeteneğine karşı insanın bir “dinleyici” olma sorumluluğunu hatırlatır.

Bitkilerin güneşe yönelimi (fototropizm) ise metinde bir “öğretmen-öğrenci” ilişkisine evrilir. Bu, insanın doğaya dayattığı disiplinden farklı olarak, doğanın kendi biyolojik ritmine dayalı bir eğitim modelidir. Güneş, bu müfredatın merkezidir ancak hükmedici değil, aydınlatıcı bir figürdür:

Güneş Öğretmen

*Sevdirir kendisini çok
Ona döner bitkilerin hepsi
Yoksa o
Onun aydınlığına döner hep
Olduğu olmadığı başka
Yoksa tam tepemizdeyken
Yandırırsa da bizi*

*Kavursa da yalaz yalaz
Onun sıcaklığı başka*

*Bütün günler sürer
Öğrettikleri
Geceleyin bile*

Karanlıkta dolaşır sözleri onun

Aydededen yıldızlardan başka (Dağlarca, 1995: 13).

Dağlarca'nın "Güneş Öğretmen" figürü, geleneksel eğitim sistemindeki hiyerarşik ve otoriter öğretmen modelini bütünüyle yıkararak, yerine aydınlanma ve rehberlik üzerine kurulu bir çözüm önerir. Şair, "*Güneş öğretmen/Sevdirir kendisini çok*" dizeleriyle, öğretmenin gücünün korkudan değil, sevgiden ve yaşam veren ışıktan kaynaklandığını vurgular. Buradaki eğitim ilişkisi, bitkilerin güneşe duyduğu yaşamsal zorunlulukla öğrencinin bilgiye duyduğu merakın birleşimidir. Güneş'in sadece bir ışık kaynağı değil, bitkilerin yönelimlerini belirleyen bir "öğretmen" olması, doğadaki her varoluşsal hareketin aslında bir öğrenme süreci olduğunun şiirsel ifadesidir.

Şiirin devamında yer alan "*Ona döner bitkilerin hepsi/Yoksa o/Onun aydınlığına döner hep*" dizeleri, ışığa yönelmeyi metafiziksel bir boyuta taşır. Bitkilerin güneşe olan bu yönelimi, sadece biyolojik bir refleks değil, iradî bir öğrenme biçimi olarak karşımıza çıkar. Dağlarca, Güneş'in "yalaz yalaz" yakan bazen "kavuran" sıcaklığını dahi eğitimin bir parçası olarak kabul eder. Bu durum, doğanın disiplininin yumuşak değil, hayatın kendisi kadar sert ve gerçekçi olduğunu da gösterir. Eğitimin acı veren yanları bile, güneşin bu "başka" olan sıcaklığıyla, yani olgunlaştırıcı bir bilgelikle meşrulaştırılır.

Eğitim sürecinin "*Bütün günler sürer/Öğrettikleri*" dizeleriyle zamansal sınırlarının kaldırılması, *Bitkiler Okulu*'nun en önemli yanlarından biridir. Dağlarca, öğrenmenin sadece okul sıralarında veya aydınlıkta gerçekleşmediğini; öğretilerin "*Geceleyin bile/Karanlıkta dolaşır sözleri onun*" ifadesiyle, bitkilerin genetik hafızasında ve ekosistemin sessiz işleyişinde devam ettiğini savunur. Bu, bilginin kalıcılığına ve doğanın sürekli eğitim döngüsüne dair derin bir ontolojik inançtır. Aydede veya yıldızların sunduğu bilginin dışında, güneşin "karanlıkta bile dolaşan" sözleri, insanın doğayı "tüketilebilir bir kaynak" olarak değil, sürekli bir bilgelik aktarımı olarak görmesi gerektiğine dair en güçlü eko-pedagojik mesajlardan biridir.

Bilimsel Sezgi: "Konuşan Salatalık"

Kitabın sonunda yer alan "Demir'in Öyküsü" adlı şiir, bitkilerin "konuşup duyduklarına" dair inancı, dipnotta verilen bir haberle kanıtlamaya çalışır.

Demir'in Öyküsü

Sarı sıcak bastırmıştı hepten
 Uyuyakalmıştı küçük Demir
 Bostanın kıyısındaki çardakta

O ne ki
 Hışır hışır
 Bir gürültüyle uyanıvermişti çocuk
 Sanki çıldırmıştı
 Salatalık tarlası
 Güneşten kavrula kavrula

Eve koştu anlattı sesini bostanın
 Güldüler
 Yaprak gibi büyüyen gözlerine de
 Ağzına avurduna sığmayan sözlerine de (Dağlarca, 1995: 63)

Bu şiirin dipnotunda şu bilgi paylaşılır:

“Konuşan Salatalık

ABD’li bilim adamları bitkilerin ses çıkarıp işitebildiklerini iddia ediyorlar. Prof. Milburn ‘Ultra ses dalgalarını anlayabiliyoruz. Örneğin su isteyen bir salatalığın sesi rahatlıkla duyulabiliyor. Üstelik sesi de bir bardaktaki limonatanın son damlalarını kamışla çektiğiniz anda çıkan sese benziyor’ diyor. *Hürriyet* 18.8.1993”

Dağlarca’nın *Bitkiler Okulu*’nu “Demir’in Öyküsü” ile sonlandırması ve bu şiiri dönemin bir haberiyle desteklemesi, eserin pedagojik kurgusunu sadece şiirsel bir düştan öteye taşıyarak ontolojik bir zemine oturtur. Şiirde küçük Demir’in bostanda duyduğu “hışır hışır” ses, yetişkinlerin kulak tıkadığı ancak bir çocuğun masumiyetiyle duyumsadığı bir doğa çağrısıdır. Yetişkinlerin, Demir’in bu deneyimine gülmeleri, insanın doğayla kurduğu kopukluğun ve duyarsızlığın tipik bir yansımasıdır. Şair burada, insanın “gözlerinin yaprak gibi büyümesiyle” simgelediği o ilk hayret duygusunun, yetişkinlik dünyasının rasyonel kabuklarıyla nasıl köreltiltiğini gözler önüne serer.

Şiirin dipnotunda paylaşılan Prof. Milburn’nün salatalık sesine dair gözlemi, aslında doğanın “sessizliğinin” bir yanılsamadan ibaret olduğunu kanıtlayan bilimsel bir köprü işlevi görür. “Su isteyen bir salatalığın” çıkardığı sesin, bir kamışla bardağın dibini çekerken çıkan sese benzetilmesi, bitkilerin biyolojik ihtiyaçlarını bir “iletişim frekansı” olarak dışa vurduğunu gösterir. Dağlarca bu haberi kullanarak, insanın doğayı “sessiz bir dekor” olarak tanımlayan algısını sarsar. Bitkiler, aslında sürekli talepte bulunan, susayan, acı çeken ve çevresiyle etkileşen gürültülü öznelerdir; ancak insan, bu seslerin frekansına uyum sağlayamadığı için onları “dilsiz” kategorisine hapsedmiştir.

Bu noktada “Demir’in Öyküsü”, sadece bir çocuk şiiri değil, doğanın “işitilmeye değer” olduğunu hatırlatan bir eko-pedagojik manifesto niteliğindedir. Küçük Demir, bostanın “cıldırılmış” gibi görünmesini sağlayan o sesleri duyduğunda aslında bitkilerin dünyasına, yani *Bitkiler Okulu*’nun gerçek müfredatına dâhil olmuştur. Dağlarca, okura şunu sormaktadır: Doğa mı sessizdir yoksa bizim duymayı öğrenmediğimiz bir dilin dışında mı kalmaktayız? Sallatalığın su talebi, aslında tüm ekosistemin hayatta kalma çabasına dair bir “tanıklık” ve insanla iletişim kurma çağrısıdır.

Dağlarca’nın bu şiirsel ve bilimsel birleşimi, bitki öznelliğini “ses” üzerinden meşrulaştırarak, insanın doğa üzerindeki egemenliğini “dinleme” sorumluluğuyla yer değiştirmesini öğütler. Bitkilerin çıkardığı sesler, tüketim kültürünün bizi sağırlandırdığı o “doğa dili”nin yeniden keşfi için bir anahtardır. Şair, bu son hamlesiyle çocuğun hayal gücü ile bilimsel veriyi birleştirerek, okuru “sessizliğin ötesindeki” o gürültülü ve canlı doğa dünyasına, yani *Bitkiler Okulu*’nun derinlikli ve dinamik gerçekliğine adım atmaya davet eder.

Sonuç

Fazıl Hüsnu Dağlarca’nın *Bitkiler Okulu* eseri, çocuk edebiyatı geleneğinde doğayı nesneleştiren insan merkezci yaklaşımı radikal bir biçimde sorgulayan, bitki öznelliği üzerine kurulu önemli bir metindir. Bu çalışma, eseri eko-pedagojik bir perspektiften ele alarak, Dağlarca’nın şiirsel kurgusunun sadece edebî bir hayal değil, aynı zamanda eleştirel bir pedagojik uyarı niteliği taşıdığını ortaya koymaya çalışmıştır. Şair, bitkileri sessiz dekorlar olmaktan çıkıp kendi eğitim sistemine, hiyerarşisine, estetik algısına ve iletişim diline sahip özneler olarak yeniden inşa ederken, okuyucuyu insan-merkezci dünya görüşünden uzaklaştırarak yaşam-merkezci bir ontolojiye davet etmektedir.

Bitkiler Okulu, eğitimi salt bilgi aktarımı olmaktan çıkarp doğayla kurulan ilişkinin dönüştürücü bir pratiği hâline getiren anlayışın çocuk edebiyatındaki en çarpıcı örneklerinden biridir. Su, yeşil, koku ve ışık gibi unsurların pedagojik araçlara dönüştürülmesi; Güneş Öğretmen figürüyle sevgiye dayalı bir otorite modelinin önerilmesi; ormanların kıdemli akıl ve kapsayıcı yönetici olarak konumlandırılması, Dağlarca’nın sezgisel olarak öngördüğü ekolojik dünya görüşünün somut yansımalarıdır. Şairin 1995’te dile getirdiği konuşan bitki imgesi, bugün bitki nörobiyolojisi ve bitkiler arası iletişim araştırmalarıyla bilimsel olarak da desteklenmekte, doğanın sessizliğinin aslında insanın henüz öğrenemediği bir dil olduğunu göstermektedir.

Bu inceleme, *Bitkiler Okulu*’nun yalnızca edebî bir metin olmadığını, aynı zamanda çağımızın ekolojik krizine karşı çocuk edebiyatı üzerinden geliştirilebilecek bir örnek ve dönüşüm aracı olduğunu ortaya koymuştur. Eko-pedagojik yaklaşım, modern eğitimin doğadan kopuk, tüketim odaklı ve tahakkümcü yapısına alternatif sunmakta; çocukları doğayı yöneten değil, doğayla birlikte öğrenen paydaşlar olarak konumlandırmaktadır.

Bu pedagojik modelin pratikte uygulanması için öğretmenlere ve ebeveynlere şu öneriler sunulabilir: Bitki gözlemi etkinlikleri, doğadaki sesleri dinleme çalışmaları, bitkilerin kendi isimlerini tartışırma, orman yürüyüşlerinde kıdemli ağaçların bilgeliğini keşfetme ve Dağlarca'nın dizelerini doğada okuma gibi basit ancak dönüştürücü uygulamalar. Böylelikle çocuklar, kitap sayfalarından çıkıp gerçek ekosistemin bir parçası olmayı deneyimleyeceklerdir.

Fazıl Hüsnü Dağlarca, *Bitkiler Okulu* ile çocuk edebiyatına kalıcı bir miras bırakmıştır. Eser, doğanın sesini duymayı öğrenmenin sadece biyolojik bir gereklilik değil, aynı zamanda insanın varoluşsal gurbetinden kurtuluşu ve yerküreyle yeniden bütünleşmesi olduğunu hatırlatmaktadır. Günümüzün ekolojik ve eğitimsel krizleri karşısında *Bitkiler Okulu* hem çocukları hem de yetişkinleri ekolojik bir vicdan geliştirmeye çağıran güçlü bir sestir. Türk çocuk edebiyatı ve eko-pedagoji çalışmalarının bu sesi daha fazla duyması ve çoğaltması, geleceğin daha yaşanabilir bir dünyası için zorunlu bir adımdır.

Kaynaklar

Dağlarca, Fazıl Hüsnü, *Bitkiler Okulu*, Tümzamanlar Yayıncılık, İstanbul 1995.

Ecopedagogy, <https://en.wikipedia.org/wiki/Ecopedagogy>, Erişim tarihi: 13 Haziran 2026.

Kahn, R., *Critical Pedagogy, Ecoliteracy, and Planetary Crisis: The Ecopedagogy Movement*. Peter Lang, 2010.

Mancuso, Stefano, Viola, Alessandra, *Bitki Zekâsı: Bitki Zekâsının Şaşırtıcı Tarihi ve Bilimi*, çev.: Almila Çiftçi, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2019.

Şimşek, Tacettin, *Fazıl Hüsnü Dağlarca*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2025.

Yeşilyurt, Türkân, "Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Şiirlerindeki Temalar", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.